

MEDIJI ISLAMSKE ZAJEDNICE IZMEĐU LOJALNOSTI I KRITIČKOG ODNOSA

Ekrem TUCAKOVIĆ

Uprava za obrazovanje i nauku Rijasetu IZ
ekrem.tucakovic@rijaset.ba

SAŽETAK: Polazeći od etimologije pojmova *lojalnost* i *kritika* u radu se iznosi uvjerenje da ovi pojmovi nisu međusobno isključivi, štaviše, oni su komplementarni. Mediji Islamske zajednice mogu ispuniti svoju funkciju jedino ako su lojalni i kritični. Lojalnost podrazumijeva vjernost i odanost istini, a kritika je moć i sposobnost prosuđivanja i razlučivanja onoga što je dobro od zablude i prevare. Islam po svojoj naravi nosi snažan kritički potencijal devijantnih društvenih i moralnih praksi, dok je važan segment poslaničke misije, kako se to vidi iz kur'anskih kazivanja, bila kritika zatečenog društvenog poretka. Postizanje cilja Islamske zajednice, kako je on definiran u njenim normativnim aktima, zahtijeva lojalnost cilju i razvijanje sposobnosti prosuđivanja metoda i postupaka na tom putu. Mediji Islamske zajednice imaju važnu funkciju u ostvarenju cilja Islamske zajednice i stoga je nužna permanentna edukacija medijskih djelatnika kako bi ispravno razumjeli svoju ukupnu ulogu, uključujući i obavezu lojalnosti i kritike.

Ključne riječi: lojalnost, kritika, mediji, javnost, Islamska zajednica

Uvod

Allah, dž. š., na više mjesta u Kur'anu obraća se Muhammedu, a. s., kao dostavljaču Njegove objave, a posredno i vjernicima, glagolskom naredbom "Qul!", u značenju "Reci!", "Kaži!", u širem smislu "Saopći!". Štaviše, tri posljednje kur'anske sure, koje najveći broj muslimana uglavnom zna napamet, počinju imperativom "Qul!". (Kur'an, sure 112, 113, 114) Ovaj nalog dolazi u različitim nijansama, parafraziram: "Reci vjernicima...", "Reci vjernicima...", "Reci Allahovim robovima...", "Reci, o nevjernici...", "Reci, o ljudi...", reci/saopći/obznani svekolikoj javnosti. Ova kur'anska forma naglašava važnost iskazivanja vlastitog uvjerenja

i vrijednosti, te saopćavanja jednih drugima i najširoj javnosti onoga što jesmo i što nam je važno kako bismo u interakciji i dijalogu došli do prihvatljivih uvjeta zajedničkog života. Islamska zajednica ima zadaću da obznani i permanentno komunicira vrijednosti islama, kao što se i naređuje Muhammedu, a. s., da "ustane i opominje" (Kur'an, 74:2), da bližem i širem okruženju kaže i saopći ono čime je darovan i poučen. Za Islamsku zajednicu suvišno je pitanje da li treba komunicirati s javnošću, nego je samo pitanje kako, kojim sredstvima i metodama. Naravno, mediji su jedan od načina i kanala komuniciranja javnosti vrijednosti islama i misije Islamske zajednice. Uspješnost

medijskog komuniciranja zavisi od razumijevanja karaktera medija i funkcije koja im se daje.

Međutim, kako bismo sagledavanje naslovljene teme učinili što funkcionalnijim, a ova razmatranja za rad medijskih djelatnika Islamske zajednice što korisnijim i praktičnijim, čini se korisnim razjasniti ključne termine koji se pojavljuju u ovom radu. Ti termini su lojalnost, kritika, Islamska zajednica i funkcija medija u vjerskim zajednicama. Ove ključne termine mogli bismo istaknuti u formi upitnih rečenica: Šta je lojalnost, a šta kritika? Šta je u našem shvatanju Islamska zajednica? Koja je funkcija medija? Zašto se osnivaju i čemu služe mediji u vjerskim zajednicama?

Da li vjerska zajednica osniva medij i finansira ga da bi taj medij izvrjavao kritici i kritički propitivao svog osnivača? Odakle vjerski medij crpi svoj kredibilitet i u čemu se sastoji njegova medijska etika?

1. Lojalnost, a ne poslušnost

U terminološkom razjašnjenju krećemo od pojma *lojalnost*. Termin *loyal*, koji je iz francuskog ušao u mnoge druge jezike, prevodi se kao lojalan, a izvorno znači: čestit, častan, zakonski, koji se pokorava zakonima; koji ispunjava obaveze; vjeran, iskren, pošten i odan. Shodno tome, lojalnost znači odanost i vjernost. (Klaić, 2001:815) Lojalnost je, u osnovi, svjesna i dobrovoljna odanost i vjernost osobi, instituciji, grupi, ideji, vjeri i sl. Ona podrazumijeva postojanje određenih vrijednosti koje povezuju ljude i koje se dijele s drugima. Američki filozof Josiah Royce (1855 – 1916) u djelu *Filozofija lojalnosti* ističe da su najviša moralna dostignuća kroz historiju uključivala odanost pojedinaца idealima, kao i da se temeljni zakon međuljudskih odnosa nalazi u vjernosti (lojalnosti).¹ Međutim, nema saglasnosti oko toga šta može biti objekat lojalnosti: da li je to ideja, princip, zajednički cilj, institucija, pojedinac. U filozofskom smislu lojalnost istini je najveći cilj. Naravno, uz ovu tvrdnju se odmah može dodati pitanje: Šta je istina kojoj se treba biti lojalno i ko je određuje? Vjernički odgovor bio bi da je Bog najveća i potpuna istina.

Značajno je razumjeti distinkciju između lojalnosti s jedne, te pokornosti i poslušnosti s druge strane. Naime, u općem razumijevanju često se pogrešno poistovjećuje lojalnost s pokornošću i poslušnošću. Lojalnost se zasniva na unutrašnjoj povezanosti i poticajima iznutra, dobrovoljnoj identifikaciji s određenim

vrijednostima koje se pošteno brane i štite i u nepovoljnim okolnostima i za koje postoji dobrovoljna spremnost da se podnese žrtva. No, kod pokornosti i poslušnosti na razini međuljudskih i društvenih odnosa najčešće nije stvar unutrašnjeg, dobrovoljnog i slobodnog izbora pojedinca, nego su, uglavnom, snažnije izraženi aspekti prisile, straha i uskogrudnog interesa. Dakako, teško je razumjeti da umno zdrava i odrasla osoba, intelektualno izgrađena ličnost bez jačih unutrašnjih poticaja i uvjerenja sama bira da bude drugome pokorna i poslušna.

U ovakvom razumijevanju, lojalnost predstavlja vrlinu, a odgovor na pitanje da li mediji Islamske zajednice treba da budu lojalni, nesumnjivo je pozitivan. Da, mediji Islamske zajednice treba da budu lojalni, ali ne u smislu slijepe pokornosti i poslušnosti, nego čestitosti, vjernosti, poštenja, ispunjavanja obaveza, lojalnosti istini, misiji i cilju Islamske zajednice. Ovakav koncept lojalnosti nije suprotstavljen konceptu kritike i jedan drugog ne isključuju.

2. Koncept kritike

Drugi ključni termin za naslovljenu temu jeste termin *kritika*. Prateći njegovu etimologiju dolazi se do grčke riječi *krino* u značenju: lučiti, birati, očitovati, suditi; zatim ocjena, analiza, prosuđivanje nekog predmeta i postupka, a u širem smislu prijekor i zamjerka. (Klaić, 2001:755) *Filozofski rječnik* izvodi termin *kritika* iz grčke riječi *tebne* u značenju: *umijeće prosuđivanja koje uz stručno znanje treba osposobiti osobu za izricanje valjanih vrijednosnih sudova*. Kritika "...u širem smislu znači sposobnost čovjeka koja ga, kao moć razumnosti, čuva od varke i zabluda". (Filipović, 1989:182)

Kritika kao *umijeće prosuđivanja*, sposobnost razlikovanja varke i zabluda od istine i pravog puta je nužno potreban koncept u ljudskoj zajednici koji nadilazi *banalno* razumijevanje kritike kao kritizerstva, apriornog negativnog ocjenjivanja i predumišljajnog odbacivanja svega, kako u cjelini

tako i u detaljima. Koncept kritike kao *umijeća prosuđivanja* također nadilazi njenu podjelu na *konstruktivnu* i *destruktivnu* kritiku i veoma je blizak kur'anskom poimanju čovjekovog položaja u svijetu i društvu kojeg treba karakterizirati čovjekova zapitanost, prosuđivanje, čuđenje, racionalno i argumentirano dokazivanje i prihvatanje.

Naime, pozivanje na razum, stjecanje sposobnosti umnog rasuđivanja, posjedovanje moći razlučivanja istine i zabluda i podsticanje racionalnog argumentiranja česte su kur'anske instrukcije ljudima da im budu važna sredstva i metode za dobro rezonovanje i donošenje ispravnih zaključaka. Uz opetovano insistiranje na upotrebi razuma (*'aql*), sljedeći kur'anski termini u sebi nose različite nijanse racionalnog/intelektualnog i kritičkog potencijala koji se treba ugrađivati u duhovni i društveni život ljudi: *tefekkur* – razmišljanje (2:219; 6:50; 13:3), *tezekkur* – podsjećanje i primanje pouke (2:221; 6:126), *tedebbur* – promišljanje (4:82; 38:29), *tefeqqub* – shvaćanje (6:65; 7:179), *tebeşsur* – razumijevanje (12:108), *tewessum* – posmatranje (15:75) *nezar* – gledanje/promatranje (7:185; 10:101) i *itibār* – uzimanje pouke (24:44; 59:2).

Kur'an sebe naziva kriterijem – *furqān* (25:1) kojim se razlučuje istina od neistine, on poziva na promišljanje o Božijim znakovima u svemiru i samim ljudima (41:53) te osuđuje nekritičko slijeđenje predaka, njihovih praksi i ponašanja iz predislamskog perioda – džahilijeta (*ġabiliyyat*).²

Istodobno, Kur'an je neiscrпно vrelo dijaloškog i kritičkog potencijala i njegove praktične afirmacije. Štaviše, božansku odluku o stvaranju čovjeka propratio je dijalog i, može se reći, donekle kritička sumnjičavost meleka o naravi i sposobnosti čovjeka. Premda učimo da su meleci u potpunoj poslušnosti i bespogovornoj pokornosti, na primljenu informaciju o namjeri stvaranja i postavljanja čovjeka za halifu na Zemlji oni upućuju pitanje Allahu, dž. š., a Gospodar nebesa i Zemlje

¹ Vidi: Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/royce/> (Pristupljeno 19. 08. 2020.)

² O pojmu *džahilijeta* u Kur'anu opširnije vidjeti: Fatić, 2018:47-65.

odgovara na njihovu zabrinutost. (Kur'an, 2:30-33) Ibrahim, a. s., radi učvršćenja svoje vjere i postizanja pune smirenosti srca, odvažno traži od Allaha, dž. š., da mu pokaže jednu od Svojih najskrovitijih tajni: Na koji način daje život. (Kur'an, 2:260) Ako Kur'an afirmira ovakve primjere zapitanosti u vezi s najsuptilnijim pitanjima vjere, neizbježno se zapitati da li ima išta među ljudima što se ne smije propitivati i zahtijevati odgovor. Kur'anski poziv oponentima: "Dokažite, ako istinu govorite!" (27:64), pokazuje da sakralni govor treba biti dokazima potkrijepljen, uključujući i temeljna pitanja vjerovanja i vjerskog života. Ummet se, kaže Muhammed, a. s., "...neće složiti u onome što je zabluda" (Et-Tirmizi, 2005:2269), što implicira postojanje diskusije u vjerskim pitanjima i kritičkog razlučivanja zablude od istine u vjerskom mišljenju. Prema tome, nije razumno očekivati da govor vjerskih autoriteta Islamske zajednice bude pošteđen javnog osporavanja i sumnjičenja, pogotovo u sekularnom okruženju, niti diskusija unutar šire vjerske zajednice o njihovim vjerskim stavovima i odlukama. Ne samo da islamski izvori uče da su diskusija i kritika inherentni čovjeku, kao pojedincu i ljudskoj zajednici,³ nego naglašavaju, očito je, kako u tim diskusijama i kritičkom prosuđivanju ima ljekovitih sastojaka za ličnu vjeru i društvo utemeljeno na vjerskim vrijednostima.

Irfan Ahmad u knjizi *Vjera kao kritika: Islamsko kritičko mišljenje od Meke do tržnice* zalaže se za odbacivanje dominantnog uvjerenja prema kojem su islam i kritika uzajamno isključivi i poziva da se počne misliti "o islamu kao stalnoj kritici". On

vidi Muhammeda, a. s., kao "kritičara mekanskog društvenog poretka". (Ahmad, 2017:42) Naravno, islamsko učenje naglašava da su i svi drugi Allahovi poslanici bili kritičari zatečenog društvenog poretka, čiju misiju Kur'an opisuje sprovođenjem reformi (*islāh*), kao što to ističe Šuajb, a. s.,: "...jedino želim da učinim dobro (*islāh*) koliko mogu". (Kur'an, 11:88) *Islāh* je ustvari bila poslanička kritika i preobražaj zatečenog društvenog poretka.

Na tragu misije Allahovih poslanika, kao kritičara i reformatora društvenog poretka, ne treba izgubiti iz vida da vjerski autoriteti, imami i muftije, u većini svojih obraćanja vrše permanentnu kritiku društvene stvarnosti: od kritike pojedinaca zbog njihovih grijeha do kritike društvenih i moralnih devijacija i nepovoljnih zakonskih rješenja u društvu. Prema tome, prihvatajući ulogu nasljednika Allahovih poslanika, ulema je po svom karakteru kritičar društva. U njihovim obraćanjima (vazovima i hutbama) uglavnom prevladavaju kritički tonovi, bilo da su izrečeni u formi savjeta, preporuka, prijekora, prigovora, zabrana ili pouka. U suštini, ulema jedino i može biti dosljedna uložni nasljednika Allahovih poslanika ukoliko je odlikuje sposobnost i hrabrost kritike. Odustajanje od kritike je, ustvari, odustajanje od bitnog aspekta poslaničke misije. Međutim, nespornost i nerazumijevanje javlja se kada kritičari (ulema) treba da svoju kritiku internaliziraju, ili se sami nađu u poziciji objekta kritike. Jer ukoliko se kritika ne internalizira i nije dvosmjerna, ona postaje alat za iskazivanje moći i kontrole, odnosno privilegija moćnijih i sprovodi se

jednosmjerno: odozgo prema dolje. Muftija kritizira imama, imam džematliju, roditelj kritizira dijete, poslodavac radnika. Kritika u obrnutom smjeru često je nedopustiva, ne zbog manjka stručnih i spoznajnih kompetencija, nego usljed egzistencijalnih razloga: gubitka posla, sankcija i slično.

Treba podsjetiti, islamska historija ne oskudijeva primjerima javnog i direktnog kritičkog propitivanja odluka koje su dolazile s vrha legitimne moći i pozivā da se ta moć ograniči i uvjetuje. Halifa Ebu Bekr je lojalnost uvjetovao ispravnošću svojih postupaka i vlastitom pokornošću Allahu, dž. š.⁴ To je, dakako, mjera i važan kriterij kritike. Također, obična žena nije oklijevala javno u medinskoj džamiji, u to vrijeme glavnom mediju u mladoj muslimanskoj državi, ukoriti halifu Omera u onome što je smatrala da je pogrešna odluka, a niti je halifa Omer oklijevao priznati vlastitu grešku i ispravnost prosudbe obične građanke muslimanke države.⁵ Makar u stvarnosti i ne bilo uvijek tako, ali je neizmjenljivo važno istaći da ishodište kritike nije opseg fizičke ili date moći i hijerarhijska vertikala, nego opseg znanja, moć razumijevanja i spremnosti na učenje.⁶ Ibrahim, a. s., je od Allaha, dž. š., tražio da sazna i da mu se objasni misterija života i smrti, te unatoč tome ostao je i dalje Allahov prijatelj (*halihullah*), a ne objekt Božije srdžbe i ljutnje.

Unutar islamske civilizacije od kraja 13. stoljeća razvila se nova znanost pod nazivom *Adab al babas*, nauka racionalne argumentacije. (Ahmad, 2017:84) Ona je naučavala pravila rasprave, debate, uljudne diskusije, kako postavljati pitanja, koja

³ "...ali je čovjek, više nego iko, spreman da raspravlja." (Kur'an, 18:54). U radu je korišten prijevod Kur'ana Besima Korkuta.

⁴ Preuzimajući dužnost prvog halife Ebu Bekr, r. a., je kazao: "Izabran sam za vašeg vođu, iako nisam najbolji među vama. Ako budem ispravno postupao, pomozite me u tome, a ako pogriješim, ispravite me... Pokoravajte mi se dok se pokoravam Allahu i Njegovom Poslaniku, a ako otkazem poslušnost

Allahu i Njegovom Poslaniku – niste dužni da mi se pokoravate!"

⁵ Halifa Omer, r. a., imao je namjeru ograničiti visinu mehra, smatrajući da su žene počele prilikom udaje tražiti preveliki mehr. Usprotivila mu se jedna žena koja je rekla da je to pravo koje im je Allah, dž. š., dao. Omer je odustao od svoje namjere, rekavši: "U pravu je žena, a pogriješio je Omer!"

⁶ Hadis "Ko vidi neko zlo, neka ga ukloni

rukom, a ako ne može, onda govorom, a ako ne može, onda neka to prezre srcem, a to je najslabiji vid imana" (Et-Tirmizi, 2005:2276), promatran u kontekstu pitanja kritike jasno svjedoči da se uočavanje i sprečavanje zla i štete proteže na sve one u zajednici koji imaju moć i sposobnost – a svaki zdrav i punoljetan pojedinac ima neku vrstu moći i sposobnosti – i ovisno o toj moći i sposobnosti metode djelovanja su različite.

je njihova struktura, prirodu dokaza i sl. S druge strane, naglasak na kritičkom razmišljanju vidi se i na odbacivanju *taqlida*, kao nekritičkog usvajanja i prihvatanja doktrine bez valjanog obrazloženja.⁷ Odbacivanje *taqlida* legitimirano je u brojnim fikhskim djelima. Muslimanski pravници su napisali mnoge knjige u kojima su osporavali mišljenja svojih kolega – i prethodnika i savremenika – raspravljajući o njihovim argumentima i dokazima. Nije se sustezalo od korigiranja svog ranijeg stava u izmijenjenim okolnostima, kao što se navodi za imama Šafiju da je u Iraku kazao jedno mišljenje, a kada je došao u Egipat revidirao ga, imajući u vidu novo okruženje i običaje egipatskog društva. Saznanje novih činjenica uslovalo je promjenu stava na način da se u njemu odražava razumijevanje novih saznanja, iskustva ili drugačijih okolnosti. Imam Šafija je isticao i da je praksa ashaba bila korekcija svog ranijeg mišljenja usljed novih saznanja i okolnosti. (Kamali, 2015:104-105)

3. Razumijevanje Islamske zajednice i funkcije medija

Od fundamentalne važnosti za ispravno razumijevanje pitanja lojalnosti i kritike u medijima Islamske zajednice jeste da mi u Islamskoj zajednici sebi razjasnimo i kroz to razjašnjavanje dođemo do suštinske saglasnosti oko poimanja karaktera Islamske zajednice kao hijerarhizirane organizacije, s jedne, i zajednice muslimana, s druge strane. Ovim bi se umnogome olakšao i pravilno usmjeravao i rad medija, ostavljajući dovoljno prostora za njihovu kreativnost i samoidentifikaciju medijskih djelatnika s poslom koji rade i vrijednostima Islamske zajednice.

Islamska zajednica sebe određuje kao “zajednicu muslimana” koju predstavlja i zastupa reisu-l-ulema.⁸ Ova definicija u različitim nijansama može se pratiti kroz mnoge njene ustave. Islamska zajednica se stara za ispravno razumijevanje i življenje islama i osiguravanje uvjeta za prenošenje *emaneta*, a cilj, da svi njeni pripadnici žive u skladu sa islamskim normama, “ostvaruje se promicanjem dobra i odvracanjem od zla”, istaknuto je u članu 6 *Ustava* Islamske zajednice.

Navedeno ustavno određenje nalaže da se lojalnost i kritika samjeravaju s interesima “zajednice muslimana” i ciljem da svi pripadnici Islamske zajednice žive u skladu s islamskim normama. Usto, ovakav pristup daje odgovor na mnoga pitanja koja se tiču vlasništva, osnivačkih i upravljačkih prava, prava finansijera i generalnog koncepta medija. Naime, dileme oko toga jesu li mediji Rijasetovi ili Islamske zajednice ili svih muslimana – a ako su svih muslimana, onda ono što je svačije nije ničije – rješavaju se na temelju spomenutog primarnog određenja Islamske zajednice. Dakle, koncept svakog medija u Islamskoj zajednici, bez obzira ko mu je osnivač ili finansijer, u najopćenitijem smislu već je skiciran određenjem Islamske zajednice kao “zajednice muslimana”, koju predstavlja reisu-l-ulema, i nastojanjem da se promicanjem dobra i odvracanjem od zla postigne zadati cilj Islamske zajednice. Ovaj koncept je stariji i iznad bilo kojeg pojedinačnog osnivača, finansijera ili upravljača. Štaviše, osnivanje, upravljanje ili finansiranje bilo čega, pa i bilo kojeg medija Islamske zajednice, ne može biti u suprotnosti s ovim općim konceptom koji, s druge strane, ne sprečava u njemu razumno vidljivost i prisutnost osnivača.

Naravno, mediji nisu zasebni entiteti, odvojena stvarnost, sebi svrha

i ne postoje zbog sebe. Mediji su sredstva za posredovanje poruka i informacija kroz prostor i vrijeme, s mogućnošću da izborom i oblikovanjem tema i vijesti formiraju mišljenja mnogih ljudi. Mediji Islamske zajednice također su sredstva posredovanja, ali kakvih poruka i informacija? Općenito ulema svoju zadaću i postojanje kao društvene grupe sa specifičnom misijom i djelatnošću opravdava kur’anskim nalogom: “I neka među vama bude onih koji će na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro, a od zla odvracati – oni će šta žele postići.” (3:104) Mnoga ulema će ustvrditi: mi smo ta grupa među ljudima o kojoj Kur’an govori, naša misija, opravdanje i legitimitet izvodi se iz ovog kur’anskog naloga. Prihvatajući nužnost postojanja u društva ljudi koji će pozivati na dobro i od zla odvracati, po istom principu postoji potreba da i među medijima postoje mediji koji će imati ovu funkciju, a to bi trebali biti mediji Islamske zajednice. Shodno tome, mediji Islamske zajednice i ulema svoj karakter, legitimitet i opravdanje crpe iz istog izvora: kur’anskog naloga raditi dobro, tražiti da se dobro čini, a od zla odvracati. To je primarna funkcija medija Islamske zajednice koju će u praksi i svakodnevnom životu realizirati tako da:

- a) *informiraju* muslimane i drugu potencijalnu publiku o onome što je za njih relevantno;
- b) *educiraju* o vjeri, društvu i kulturi;
- c) *orijentiraju* na način da pomažu muslimanima i drugima u razumijevanju svijeta i događaja kako bi mogli ispravno donositi zaključke i čuvati etičke i svjetonazorske vrijednosti.

Informiranje, educiranje i orijentiranje mnogo je više od posmatranja

⁷ *Idžtihād (iğtihād)* je jedino moguć ako se nadilazi *taqlid*. Intelktualni napor i kritičko mišljenje neminovno vodi različitosti mišljenja i stavova, što se u hadisu navodi kao milost, tj. razilaženje među ulemom ummeta je milost. Omer ibn Abdula-ziz kaže: ‘Tako mi Allaha, ne bi mi bilo drago da se ashabi nisu razišli, jer da su

se u svemu složili, onda bi neslaganje s njima bilo zabluda. Međutim, pošto su se razišli, svako mišljenje je sunnet i to daje dosta prostora.’ (El-Avde, 2013:319) ‘Svoju averziju prema *taqlidu* (imitaciji) Eš-Šafi’i je pokazao u čuvenoj izjavi da je onaj ‘koji traži znanje bez dokaza kao onajkoji skuplja drva u šumi noću: u

naramku granja ponijet će zmiju, za koju je mislio da je sasušena grana, i ona će ga ujesti.’ (Kamali, 2015:104)

⁸ *Ustav Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini – službeni prečišćeni tekst*, član 1. Dostupno na: https://www.islamskazajednica.ba/images/stories/Ustavi/Ustav_IZ-e_precisceni_tekst_2014.pdf

medija kroz prizmu propagandnog resursa osnivača i finansijera ili svođenja na produženi minber i propovjedaonicu organizacijske hijerarhije ili nosilaca vjerskog autoriteta. Pristup medijima kao propagandnom sredstvu je nevjerodostojan i prevaziđen.

3.1. Komplementarnost lojalnosti i kritike medija Islamske zajednice

Polazeći od uvjerenja da lojalnost i kritika ne samo da nisu međusobno isključivi, nego su komplementarni, ako njihove koncepte razumijevamo na način kako je to naprijed istaknuto, pogrešno je postaviti medije Islamske zajednice u neprirrodnu i vještačku poziciju ili-ili: ili su lojalni ili su kritični. Ta pozicija odraz je svijesti prema kojoj lojalnost nije vrlina, nego je to bespogovorna pokornost i slijepa poslušnost, a svaka kritika je kritizerstvo, a ne *umijeće prosuđivanja* i *moć razumnosti*. Mediji Islamske zajednice su i lojalni i kritični, i, ustvari, jedino takvi mogu svoju funkciju ispunjavati. "Štampa, kada je slobodna, može biti dobra ili loša, ali je izvjesno da bez slobode može biti samo loša", ustvrdio je Albert Camus (Osmančević, 2009:142), a mi bismo dodali, samo lojalni i kritični mediji Islamske zajednice mogu ispuniti svoju primarnu funkciju poziva na dobro i odvratanja od zla.

Lojalnost medija Islamske zajednice ogleda se u njihovoj čestitosti, vjernosti istini, odanosti cilju i misiji Islamske zajednice. Lojalnost, kao čestitost i vjernost istini,

jeste *dostojnost* na koju Kur'an poziva u 58. ajetu sure *En-Nisa*: "Allah vam zapovijeda da odgovorne službe onima koji su ih dostojni povjeravate i kada ljudima sudite da pravično sudite." Nakon ajeta o povjeravanju odgovornih dužnosti dostojnima, dolazi ajet o pokornosti i poslušnosti: "O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim..." (4:59) Iz ovih ajeta izvodimo dva važna zaključka. Prvi je, u razlučivanju *dostojnih* od *nedostojnih* za dodjelu odgovornih službi od krucijalne važnosti je kritika kao umijeće i sposobnost prosuđivanja. Drugi je, lojalnost zaslužuju oni koji su *dostojni*. Oni koji iz bilo kojeg razloga nisu *dostojni* svojih zvanja, povjerenih dužnosti, zauzetih položaja ili vjerske časti, nisu dostojni lojalnosti, a kritika je nužno potrebno sredstvo prosuđivanja i razlučivanja.⁹

Zaključak

Kao što nema univerzalnih i gotovih recepata za izazove svakodnevnog života, tako nema ni gotovih recepata kako će mediji na operativnoj i dnevnoj razini biti lojalni i kritični. Ta receptura se svaki dan spravlja i potvrđuje u procesu rada. Naime, kao što se svaki dan trudimo da na temelju znanja, iskustva i moralnih načela koja crpimo iz islama, rješavamo životne izazove koji nas zadese, na sličan način mediji, na temelju svijesti o svom karakteru i misiji, služenja uzvišenom cilju, koji je određen izvorima islama

lijepo drvo..." (Kur'an, 14:24), i jer vjernici treba "...da govore samo lijepu riječi." (Kur'an, 17:53); usto, birajući adekvatne praktične metode, kao što se u literaturi navodi da su učinili Poslanikovi unuci, Hasan i Husein, primijetivši stariju osobu da neispravno

i specifično preciziran normativnim aktima Islamske zajednice, trudit će se da iz dana u dan potvrđuju lojalnost, u smislu čestitosti, poštenja i vjernosti, odnosno moći ispravnog prosuđivanja i razlučivanja dobra od zla. Stoga je posebno važno da medijski djelatnici Islamske zajednice imaju adekvatnu i permanentnu edukaciju o karakteru i ciljevima Islamske zajednice, njihovoj pojedinačnoj misiji i ulozi, da imaju edukaciju o konceptima lojalnosti i kritičkog mišljenja, te o specifičnostima medija Islamske zajednice. Svrha ove edukacije nije samo jačanje stručnih medijskih kompetencija, nego razvoj *islamskog* kritičkog mišljenja, ispravnog razumijevanja lojalnosti i postizanja samoidentifikacije sa Islamskom zajednicom. Nije dovoljno samo formalno obrazovanje i završen fakultet, nego treba razumjeti i s radošću prihvatiti svoju *islamsku* medijsku ulogu. Ovu vrstu edukacije medijskih djelatnika Islamska zajednica treba kontinuirano nuditi i osiguravati.

Ukoliko se kroz redovnu i smislenu dodatnu edukaciju izgrađuje visoka profesionalna i duhovna dimenzija medijskih djelatnika Islamske zajednice, osposobljavaju se za samostalno i kompetentno razumijevanje karaktera i cilja Islamske zajednice, medijima neće trebati organizacijski ili ideološki *staratelj* ili *visoki predstavnik za medije*, nego idejni i konceptijski partner. Partnerstvo u dosezanju cilja je pokazatelj punoljetstva, zrelosti, slobode i odgovornosti.

uzima abdest, a kako je ne bi uvrijedili time što bi joj to direktno kazali, zamolili su je da im presudi ko od njih dvojice ispravnije uzima abdest. Gledajući kako oni uzimaju abdest, starac je, ustvari, shvatio da on uzima neispravno abdest, a ne mladići.

⁹ Kritika, kao ocjena i valorizacija, blagotvornu moć razlučivanja postiže kada se rukovodi čuvanjem dostojanstva, kada je odlikuje *mudrost*, *lijep savjet*, *rasprava na najljepši način* (Kur'an, 16:125; 29:46), visoka kultura govora i učtivosti, jer je "...lijepa riječ kao

Literatura

Ahmad, Irfan (2017). *Religion as critique: Islamic critical thinking from Mecca*

to the marketplace, Chapel Hill : The University of North Carolina Press.

El-Avde, Selman (2013). "Kultura razilaženja" u: *Zajednica srednjeg puta:*

- teorija i praksa islamske umjerenosti*, Sarajevo: El-Kalem i Centar za dijalog – Vesatijja, Sarajevo.
- Et-Tirmizi, Ebu Isa (2005). *Tirmizijina zbirka hadisa*, prijevod i komentar prof. Mahmut Karalić, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik.
- Fatić, Almir (2018). "Semantičko polje riječi ġahiliyya u Kur'anu", *Znakovi vremena*, br. 80/81, god. XXI, Sarajevo.
- Filipović, Vladimir (1989). *Filozofijski rječnik*, Matica hrvatska, treće dopunjeno izdanje, Zagreb.
- Kamali, Mohammad Hashim (2015). *Uvod u šerijatsko pravo*, Centar za napredne studije i El-Kalem, Sarajevo.
- Klaić, Bratoljub (2001). *Rječnik stranih riječi*, prir. Željko Klaić, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Korkut, Besim (1995). *Prevod Kur'ana*, IPA, Zenica.
- Osmančević, Enes (2009). *Demokratičnost www-komuniciranja*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo.
- Online adrese:
<https://plato.stanford.edu/entries/royce/>
https://www.islamskazajednica.ba/images/stories/Ustavi/Ustav_IZ-e-precisceni_tekst_2014.pdf

الموجز

وسائل الإعلام في المشيخة الإسلامية بين الولاء والموقف النقدي

أكرم توتساكوفيتش

انطلاقاً من أصل مصطلحي «الولاء والنقد»، يعتقد كاتب هذا البحث أن هذين المصطلحين غير متعارضين، بل إن أحدهما مكمل للآخر. ولا يمكن لوسائل الإعلام في المشيخة الإسلامية أن تؤدي وظيفتها إلا إذا كانت موالية وناقدة. أما الولاء فيعني الوفاء والإخلاص للحق، وأما النقد فهو القدرة على الحكم وتمييز الصالح عن الضلال والخداع. والإسلام بطبيعته يتضمن قدرة نقدية قوية للممارسات الاجتماعية والخلقية المنحرفة، بينما كان نقد النظام الاجتماعي القائم يمثل جزءاً مهماً من الرسالة النبوية، كما يتضح من القرآن الكريم. إن تحقيق هدف المشيخة الإسلامية المحدد في دستورها ولوائحها، يتطلب الولاء للهدف وتنمية قدرة الحكم على الأساليب والإجراءات في هذا الطريق. إن وسائل الإعلام في المشيخة الإسلامية لديها وظيفة مهمة في تحقيق هدف المشيخة الإسلامية، لذا فإنه من الضروري توفير التعليم الدائم للإعلاميين حتى يدركوا دورهم بشكل صحيح، بما في ذلك واجب الولاء والنقد.

الكلمات الرئيسية: الولاء، النقد، وسائل الإعلام، الجمهور، المشيخة الإسلامية.

Summary

THE MEDIA OF THE ISLAMIC COMMUNITY – BETWEEN LOYALTY AND CRITICAL APPROACH

Ekrem Tucaković

Starting with etymology of terms of *loyalty* and *criticism*, this article offers the perspective that these terms are not mutually exclusive; moreover, these terms are complementary as such. The media of the Islamic Community can perform its function only if it is both loyal and critical. Loyalty implies dedication and commitment to truth, and criticism is ability to distinguish the good from fake and deceptive. Islam by its nature has a strong potential to criticise deviant social and moral practices, and the criticism of social structure was significant segment of the Messenger's mission which is evident in the text of the Qur'an. Achieving the aims of the Islamic Community as per its normative acts requires loyalty to those aims and ability to choose appropriate steps and methods on that path. The media of the Islamic Community has a very significant task and it requires permanent education of those employed therein in order for them to understand their overall role including their obligation to remain committed to loyalty and criticism.

Key words: loyalty, criticism, media, public, the Islamic Community